

ОКРЕМА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Литвинова О.М. стосовно Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) у справі за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю „Укркава“ щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 88 Закону України „Про нотаріат“

Конституційний Суд України 1 липня 2020 року ухвалив Рішення № 7-р(І)/2020 (далі – Рішення), у якому визнав такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), положення частини першої статті 88 Закону України „Про нотаріат“ від 2 вересня 1993 року № 3425–ХІІ (далі – Закон).

Згідно з частиною першою статті 88 Закону нотаріус вчиняє виконавчі написи, якщо подані документи підтверджують безспірність заборгованості або іншої відповідальності боржника перед стягувачем та за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між підприємствами, установами та організаціями – не більше одного року.

У Рішенні Конституційний Суд України виклав таке:

– „...строки для вчинення виконавчого напису нотаріусом є відмінними залежно від кола учасників правовідносин: у відносинах між юридичними особами строк скорочений порівняно зі строком, який застосовується у відносинах між фізичними особами. Таким чином, встановлюючи порядок нормативного регулювання діяльності нотаріату в частині визначення строків, у межах яких нотаріус може вчинити виконавчий напис, законодавець запровадив чітку їх диференціацію залежно від суб'єктного складу учасників правовідносин.

Наведене дає підстави стверджувати, що передбачене оспорюваними положеннями Закону регулювання є реалізацією Верховною Радою України виключних повноважень визначати організацію і діяльність, у тому числі нотаріату, як це встановлено в пункті 14 частини першої статті 92 Конституції України“;

– „... положення частини першої статті 88 Закону, відповідно до яких нотаріус вчиняє виконавчі написи за умови, що з дня виникнення права вимоги минуло не більше трьох років, а у відносинах між юридичними особами – не більше одного року, є чіткими, зрозумілими та однозначними, тобто таке нормативне регулювання виключає можливість довільного його трактування, тому застосування оспорюваних положень Закону особами (органами), діяльність яких ґрунтується на принципі верховенства права, жодним чином не призводить до протиправного позбавлення права власності“ (абзаци десятий, одинадцятий, дванадцятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини Рішення).

Вважаю за необхідне на підставі статті 93 Закону України „Про Конституційний Суд України“ від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (далі – Закон № 2136) викласти окрему думку стосовно Рішення.

1. Згідно з Конституцією України Україна є, зокрема, правова держава (стаття 1); кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених Конституцією України, та у порядку, визначеному законом (частина четверта статті 55); Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України; конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано (стаття 151¹).

У частині другій статті 147 Конституції України передбачено, що діяльність Конституційного Суду України ґрунтується, зокрема, на принципі верховенства права.

Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції посідає особливе місце в системі органів державної влади, виконуючи специфічну функцію – здійснення конституційного контролю з метою забезпечення

верховенства Конституції України (абзац другий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019).

Конституцією України та законом визначаються, у тому числі, порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, процедура розгляду ним справ і виконання рішень Конституційного Суду України (стаття 153 Основного Закону України).

Згідно з частиною третьою статті 89 Закону № 2136 якщо Конституційний Суд України, розглядаючи справу за конституційною скаргою, визнав закон України (його положення) таким, що відповідає Конституції України, але одночасно виявив, що суд застосував закон України (його положення), витлумачивши його у спосіб, що не відповідає Конституції України, то Конституційний Суд України вказує на це у резолютивній частині рішення.

Наведене дає підстави вважати, що частина третя статті 89 Закону № 2136 запроваджена законодавцем на розвиток вказаних положень Основного Закону України задля забезпечення дієвості конституційного контролю у справах за конституційними скаргами, поданими до Конституційного Суду України, зокрема, за сукупністю таких умов: вичерпання особою всіх інших національних засобів юридичного захисту; застосування в остаточному судовому рішенні у справі особи закону України, який вона вважає таким, що суперечить Конституції України. Передбачене частиною третьою статті 89 Закону № 2136 повноваження не означає, що Конституційний Суд України має здійснювати контроль за застосуванням судами законів України. Назване повноваження може бути реалізоване Конституційним Судом України у виняткових випадках та з легітимною метою – забезпечення верховенства Конституції України, адже інакше фактично буде створено передумови для порушення принципу *res judicata*.

2. Положення частини першої статті 88 Закону застосовано в остаточному судовому рішенні у справі Товариства з обмеженою відповідальністю „Укркава“ – постанові Великої Палати Верховного Суду від 2 липня 2019 року.

Велика Палата Верховного Суду в пункті 80 названої постанови виклала такий висновок щодо застосування положень частини першої статті 88 Закону: „Загальний строк для звернення стягувача до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису становить не більше трьох років з дня виникнення у стягувача права вимоги до боржника незалежно від суб’єктного складу сторін у правовідносинах, тобто цей строк підлягає застосуванню й у відносинах між юридичними особами“.

2.1. Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України (частина третя статті 125 Основного Закону України), який забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом (частина перша статті 36 Закону України „Про судоустрій і статус суддів“). Згідно з пунктом 1 частини другої статті 45 Закону України „Про судоустрій і статус суддів“ Велика Палата Верховного Суду у визначених законом випадках здійснює перегляд судових рішень у касаційному порядку з метою забезпечення однакового застосування судами норм права.

Результат реалізації Верховним Судом повноважень щодо забезпечення сталості та єдності судової практики, у тому числі забезпечення однакового застосування судами норм права, слугує дороговказом у правозастосовній діяльності не тільки для органів судової влади, а й для широкого кола інших суб’єктів, оскільки учасники правовідносин у певних сферах суспільного життя повинні регулювати поведінку таким чином, щоб убезпечити себе від настання можливих негативних наслідків через невідповідність своєї поведінки встановленому Верховним Судом орієнтиру правозастосування. Це безпосередньо дістало підтвердження у положеннях процесуального законодавства, якими стосовно вимоги щодо законності й обґрунтованості судового рішення встановлено, зокрема, що при виборі і застосуванні норми

права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду (частина четверта статті 236 Господарського процесуального кодексу України, частина п'ята статті 242 Кодексу адміністративного судочинства України, частина шоста статті 368 Кримінального процесуального кодексу України, частина четверта статті 263 Цивільного процесуального кодексу України).

2.2. Відповідно до Основного Закону України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову; органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України (стаття 6); органи державної влади зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19).

Поділ державної влади є структурною диференціацією трьох рівнозначних основних функцій держави: законодавчої, виконавчої, судової; він відображає функціональну визначеність кожного з державних органів, передбачає не тільки розмежування їх повноважень, а й їх взаємодію, систему взаємних стримувань та противаг, які мають на меті забезпечення їх співробітництва як єдиної державної влади; неухильне додержання органами законодавчої, виконавчої та судової влади Конституції та законів України забезпечує реалізацію принципу поділу влади і є запорукою їх єдності, важливою передумовою стабільності, підтримання громадського миру і злагоди в державі (абзаци другий, четвертий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2008 року № 4-рп/2008).

За Конституцією України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України (стаття 75); до повноважень Верховної Ради України належить, зокрема, прийняття законів (пункт 3 частини першої статті 85).

Відповідно до пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються, у тому числі, організація і діяльність нотаріату.

Діяльність правотворчих і правозастосовчих органів держави має здійснюватися за принципами, зокрема, верховенства права і прямої дії норм Конституції України, а повноваження – у встановлених Основним Законом України межах і відповідно до законів (абзац третій підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018).

2.3. З аналізу пункту 80 постанови Великої Палати Верховного Суду від 2 липня 2019 року випливає, що для цілей застосування положень частини першої статті 88 Закону Велика Палата Верховного Суду визначила єдиний строк для вчинення виконавчого напису нотаріусом незалежно від суб'єктного складу учасників правовідносин.

Адресувавши суб'єктам правозастосування вказане трактування (тлумачення) положень Закону, Велика Палата Верховного Суду фактично змінила запроваджене Верховною Радою України нормативне регулювання умов вчинення нотаріусом виконавчих написів у частині визначення строків у межах яких вчиняється така нотаріальна дія, а саме диференціацію цих строків залежно від суб'єктного складу учасників правовідносин. Таким чином, Велика Палата Верховного Суду втрутилась у сферу виключної конституційної компетенції законодавця всупереч приписам частини другої статті 6, частини другої статті 19 Конституції України.

Крім того, як вказано у Рішенні, оспорювані положення Закону є чіткими, зрозумілими та однозначними, тобто встановлене ними нормативне регулювання виключає можливість довільного його трактування у правозастосовній діяльності. Тому надане Великою Палатою Верховного Суду тлумачення положень частини першої статті 88 Закону не узгоджується з принципом верховенства права (частина перша статті 8 Основного Закону

України), зокрема з такою його невід'ємною складовою, як юридична визначеність.

Отже, є підстави стверджувати, що Велика Палата Верховного Суду у постанові від 2 липня 2019 року застосувала положення частини першої статті 88 Закону, витлумачивши їх у спосіб, що не відповідає Конституції України.

Варто зауважити, що результат реалізації Верховним Судом повноважень щодо забезпечення сталості та єдності судової практики, у тому числі забезпечення однакового застосування судами норм права, не повинен суперечити запровадженому Верховною Радою України нормативному регулюванню суспільних відносин, адже інакше уможлиблюється спотворення результату волевиявлення парламенту з питань, віднесених до його компетенції, і, як наслідок, порушення конституційного принципу поділу влади.

2.4. Аргументуючи висновок, що загальний строк для звернення до нотаріуса із заявою про вчинення виконавчого напису становить три роки незалежно від суб'єктного складу сторін правовідносин, Велика Палата Верховного Суду, зокрема, у пункті 41 постанови від 2 липня 2019 року вказала, що: „... нормативно визначені відмінні строки для фізичних осіб-боржників і юридичних осіб-боржників у випадку звернення юридичних осіб-кредиторів до нотаріуса для вчинення виконавчого напису стосовно їх майна є відмінністю у поводженні з цими боржниками в аналогічних ситуаціях. Така відмінність у світлі умов сьогодення без об'єктивного та розумного обґрунтування створює для фізичних осіб-боржників нерівні у порівнянні з юридичними особами-боржниками умови у правовідносинах з юридичними особами-кредиторами щодо реалізації права на мирне володіння майном. Отже, Велика Палата Верховного Суду вважає, що встановлення для кредитора-юридичної особи більшого строку для звернення до нотаріуса для вчинення ним виконавчого напису стосовно майна фізичної особи-боржника

у порівнянні з юридичною особою-боржником є дискримінацією фізичної особи-боржника за ознакою її статусу“.

У зв'язку з наведеним необхідно звернути увагу на те, що Верховний Суд, як суб'єкт права на конституційне подання, має необхідний обсяг правоздатності порушувати перед Конституційним Судом України питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) закону України, у тому числі і з метою дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина та для забезпечення конституційного порядку у сфері функціонування, зокрема, нотаріату.

Підсумовуючи викладене, зазначаю, що Конституційний Суд України у Рішенні мав би вказати на те, що Велика Палата Верховного Суду у постанові від 2 липня 2019 року у справі Товариства з обмеженою відповідальністю „Укркава“ застосувала положення частини першої статті 88 Закону, витлумачивши їх у спосіб, що не відповідає Конституції України.

Суддя
Конституційного Суду України

О. ЛИТВИНОВ